

ERCIYES

Kayseri Halkevi Dergisi

Halit Doral : Zırha Kalesi

BU SAYIDAKİLER

Dil Davamız	Erciyes
Kayseri san'at ve folklor saati	Halkevi
Davudu Kayseri	Nuri Olcay
Kayseri ve Etiler	Halil Üstün
Kayseri İçme Su tesisatı	İbrahim Batukan
Halkevimizin 11 ci yıl münasebetile	Nazım Akyurt
Zırha kalesi	Muvaffak Uyanık

OSMANLI İSLAMININ
TÜRKİYE'YE
ARMAGANIDIR

ERCİYES

KAYSERİ HALKEVİ DERGİSİ

AYLIK

SAYI: 20

MART

1943

DİL DAVAMIZ

Büyük Atatürk, Türk ulusunu felaket uçurumundan kurtardıktan ve ona emin bir hayat sağladıktan sonra, bizi şark anlayışından garp anlayışına götüren bir devrim serisi yarattı. Her biri bir asra sığabilecek kadar büyük olan bu inkılâbları çok kısa bir devrede tamamlayan büyük dahi, sonunda, büyük başarılarını temelleştiren bir dil devriminin gerekliliğine inandı. Çünkü, modern millet anlayışına göre, milli tarih, milli ide ve menfeatin yanında milli dili, milli birliğin en esâslı bir şartı olarak görmüştür.

Bugün her alanda olduğu gibi, dil işlerinde İnönü Türkiye'si, ebedi şefin açmış olduğu bu ışıklı yol üzerinde yürümektedir. Bu tempo, yarın ki büyük amaçlara ulaştığımız gün, her bakımdan modern korallerle kurulmuş milli bir dile sahip alacağımızın en başında bir delildir.

Bu kutsal işin başarılması yolunda ilgili kurumların daha çok devletin yardımıyla ne büyük gayretlerle çalışmakta oldukları meydandadır. Türk dil kurumu, üniversite, resmi müesseseler, okullar ve nihayet maarif vekâleti üzerine düşen bu tarihi ödevi büyük bir hassasiyetle takip etmektedir. Fakat biz, bu işin birde her yurttaşın boynuna borç olan tarafı olduğuna inanıyoruz. Kanaatımıza göre dil davasıyla ilgili bulunmak her yurttaş için ulusal ödevlerin en başında gelir. Kanunlarla çizilmiş olan ödevini yerine getirmeyen yurttaş yine zorlayıcı kanunlar o işe mecbur tutar. Fakat milli ve müşterek vicdanın emrettiği bir iş gurubu daha vardır ki, yapılmayışı halinde cezası ferdi değildir, müşterektir, maddî değildir, manevîdir. Bir dili meydana getiren kelimeler o dili konuşan ulusun en tabii sınırını teşkil eder. Şu halde milli sınırlar içinde, milli gurur içinde yaşamak, öz türkçe savaşında vatandaşlık rolünü yapmakla mümkün olur. Bugün yabancı malına harcanan her kuruş heder olmuş bir damla kandır. Dil davasına alakasızlık göstermek ise ulusal savaş safında vazife kabul etmemektir. Garpte dil davasını halleden uluslar bu muvaffakiyeti müşterek ulusca çalışarak kazanmışlardır. Bir tüccar dükkanında alış veriş yaparken, bir usta tezkâhında çalışırken hulasa her sınıf vatandaş kendi işi çevresinde milli dile önem verdiği gün kateceğimiz yol kısalmış olur.

ERCİYES

Kayseri San't ve folklor saati

Akbaşı koca Erciyes, bulutlardan sıyrılıp bütün heybetile meydana çıkınca kış güneşi altında gümüş ve elmas yapılı bir efsane diyarı gibi göz kamaştırır.

Karacaoğlan .. Türk ilinin içli halk şairi, başıbaşa uygun, gövdesi san'atına denk olan bu ulu dağ için, her görüşte bir başka şiir söylemiştir:

Yükseğinde ak karların görünür,
Engininde güzellerin salunur.
Kimya dedikleri sende bulunur.
Borcu burcu kokar gülün Erciyes.

Ali dağı Erciyesin eteği,
Yigitler yatağı, sümbüller biteği.
Yüce tepelerin avşar yatağı.
Borcu burcu kokar gülün Erciyes.

Eksilmez başından dumanın, kışın.
Varmıdır dünyada şu senin eşin.
Sorsam eskilerden yüzbin var yaşın.
Dünya kurulduğun bilen Erciyes.

Karacaoğlan der ki : eşin bulunmaz.
Yürük at yorulur, gönül yorulmaz.
Kış gelince hiç semtine varılmaz.
Yamandır soğuşun senin Erciyes

Dağ .. 1043 rakımlı, geniş Kayseri ovasına uzun kollu, iri bir dev gibi yaslanmıştır. İşte Kayseri şehri, bu azametli dağın eteklerinde kurulmuş ve zamanla yavaş, yavaş ovaya inmiştir.

Enaz 6000 yıllık tarihi olan Kayseri bölgesinde 30 a yakın devlet yer tutmuş ve Kayseri şehri bu devletlerin birkaçına hükümet merkezi olarak tarih boyunca ad almıştır.

Kayseri, Eti imparatorluğunun baş şehirlerinden biri, Kabadokya kiralığının merkezi, Roma, Bizans, Selçuk medeniyetinin canlı izlerini taşıyan bir tarih ve san't beldesidir.

Kayseri doğudan batıya, kuzeyden güneye uzanan ticaret ve istila yolları üzerinde olması itibarile, Asya ile Avrupa'nın ekonomik ve kültür münasibetlerinde daima büyük rol oynamış ve Kayserili, yurdun iktisadi gelişmesinde, bayındırlaşmasında alın terini ve sermayesini harcamış, pratik zekâsı, yılmaz azmi, ile yurt endüstrüsünün kalkınmasında hizmet etmiştir. Her çağ medeniyet-

ini tanımış ve bu medeniyetin yayılmasına çalışmış olan Kayseri bölgesinin san'at ve folklor bakımından değeri, Erciyesin ulu başı seviyesindedir.

Bu güzel ve haşmetli tabiatın ve her çağ kültürünün etgisi, şehrin tarihi yapılarında, herbirinde başka san'at zevki ışıldıyan eski ev kapılarında Kayseri halılarının nakışlarında, içli halk şairlerinin türkülerinde iz bırakmış, dile gelmiştir.

Bu mutlu Türk toprağı, becerikli iş adamları yanında, san'atının büyük eri büyük mimarlar, ünlü halk şairleri, alimler, devlet adamları yetiştirmiştir.

Sayısı yüzleri aşan Kayseri büyüklerinden, bu gece yalnız birinin adını anacağız:

Tam 548 yıl önce, Kayserinin kuzey-doğusunda düşen bir yayla köyünde kömimarlık aleminin en büyük adamı, ona tarihin verdiği adla (Seri mimaranı cihan Koca Sinan) doğmuştur.

Sinan, Koramaz dağının Erciyes bakan bir sırtı üstünde, Ağırnas köyünde bu bölgenin yapı ustaları ve nakkaşlarından, Kayserinin san'at abidelerinden ilk teknik bilgiyi ve san'at zevkini aldı. Sinan aldığı bu ateşle Erciyesin azamet ve vakarını her eserinde bütün ömrü boyunca aksettirmiştir.

Ağırnas, yurdun her köşesinde türküsü ile tanılan Gesi nahiyesinin bir köyüdür. Ağırnas'tan Gesi'ye yokuş aşağı inilir. Yolum son ucu bağlar arasından geçer. Bir bahar gününde bu yoldan yürürken çiçekli dallarda kuşlar cıvıldaşır, mavi gözünde güyencerler uçuşur.

Gesi bağlarının şarkısı yıllar yılı söylenerek olgunlaşmış, güftesi her neslin şair ruhundan parça parça meydana gelmiştir.

Saz ve Şarkı

Gesi bağlarında bir oylum kaya.
Düşmüşem sevdana ne diyon bana?
bir yüzük döktürdüm yadikâr sana.
Takın parmağına dar mı geliyor?
Yarden ayrılması zurmu geliyor?

Erciyes bölgesinin zorlu kışı, uzun yazının kavurucu sıcakları, yaylalarının sert rüzkârları Kayseri de iri yapılı, güçlü kuvetli, renkli bir insan tipi meydana getirmiştir. Her orta Anadolu bu gibi ağırbaşlı, yigit tavurlu olan Kayserili, hususi hayatında neşeli ve latifecidir. İşten gelenbu sıhatli neşe Kayserinin oyunhavalarında, Tekir'den inen bir sel gibi çoşar:

Saz, dünbelek ve Şarkı

Ali dağı dersin dağların hası,
Koltuğuna çekmiş koca Talası.
İndim Asarcığa yedim kirazi.

Eşim aman bızdık
Yeniden de kaydayı düzdük
Güzellerle gezdik.
Çirkinlerden bezdik

Çekeydim deveni olayım savran.
Acap olur mu derdime derman?

Eşim aman bızdık.,

Eğlen yigit eglen bir sualım var.
İmanin aşkına dur delikanlı.
Çifte benlerde hakkın varsa,
Çek te tapançanı al delikanlı.

Eşim amam bızdık :

Saz, dünbelek
ve Şarkı

Süpürgesi yoncadan.
Gayet beli beli inceden.
Ben seni sakınırım,
Yerdeki karıncadan.
Bağçelerde muşmula,
Yarın gönlü hoşmola.
Ben bugün yarı gödüm.
Hayalmola, düşmola.

Kayserili, ömrünün uzun yıllarını gurbette geçirir. Kâh Adana da pamuk tarlalarında çalışmağa gider, kâh İstanbul'da, İzmirde ticaret işlerine atılır. Kayserililerden yıllar yılı yurduna dönmeyenler, başka şehirlerde yerleşip aile koranlar çok olur. Bu iş adamlarının ailesi, çoluk çocuğu kardeşleri yigitlerinin yolunu beklerler. Kayseri şarkılarının bir çoğu bu hasreti söylemiştir :

Saz, Şarkı
Birader

Nasıl da geçtin boz bulanık sellerden?
Heberin aldım esen yellerden.
Yadikâr mı geldin, bizim ellerden?
Reyhan misali kokdun birader.

Bu gidişte böyle giderse.
Zalim düşman dediğini ederse.
Senin de vaden o ellerde yeterse.
Korkarımki belim бүker birader.

Mayıs başından haziran ortalarına kadar Kayseriden bağlara, yaylalara göç başlar, Erciyesi çepeçevre kaplıyan bağlarda renkli bir hayat canlanır.

Davar sahibi olanlar Erciyesin daha yükseklerine göç ederler. Karlı bölgelere kadar dağ sırtlarında ve su başlarında çadırlar kurulur. Dağda eğleşenlerin adetleri, türküleri şehir adet ve türkülerinden çok ayrılır. Dağ adamlarının yigitliğini

ağır başlılığını (Bozlak) denilen dağ türkülerinde dinleyeceğiz. İlk türkü Kayserili halk şairi Cingözoğlu Seyit'indir :

Sazve Şarkı
Yigit

Bir yigidin yoksul olup düşmesi,
Başı buzlu, karlı dağdan aşması,
Kardeşin kardeşten ayrı düşmesi,
Yigidin başına gelmez hal olmaz.

Der Seyit'im: yigit koç gibi bakar.
Hasmını görünce gözünden çıkar.
Düşmanın evini başına yıkar.
Altın yere düşmeyinen pul olmaz.

İkinci bozlak hazin bir aşk hikâyesidir. Bir köy delikanlısı komşu avşar köyünden Elif adlı bir kıza gönül verir, sevişirler. Kızın kardeşleri bu münasibeti duyunca Elif'i vururlar. Acı haberi işiden delikanlı atına biner avşar köyüne yetişir. Fakat Elif ozamana kadar çoktan ölmüştür.

Sazveşarkı
Elif

Elif derim de işitmez mi kulağın?
Hak yolunda kabul olsun dileğim,
Ne sallanın yeşil donlu meleğim?
Yıkılsın köyünüz ben gelmem gayrı,

Atan indim de ben yorganı kaldırdım.
Kaldırdım da ben elimi al kanlara daldırdım
Kınamayın da beyler ben Elife aldıldım.
Yıkılsın köyünüz ben gelmem gayrı.

Karşıdan görünür avşar höyüğü
Mehri Sülân da Elif'imın büyüğü
Torus dağlarının ağca geyigi
Zalim avşar da nasıl kıydın Elif'e of. güzele of.

Kayseri'linin sağlam ve yigit yapısını koruyan sıra sıra bağlardan herbirinin ayrı bir türküsü vardır. Şimdi Erkilet bağlarının türküsünü dinleyeceğiz :

Erkilet güneydir gölge бүrүmez
gider bu güzellik çare bulunmaz
Güzel sevenlerin günlü farimez.
Beslenir böbreği yağ arasında.

Erkilet güzeli bağlar bozuyor.
O Kiprikler kalem olmuş yazıyor
Eller yarin almış çift çift geziyor.
Benim sevdiğim yok arasında.

HALKEVİ

Davud-u Kayseri

Iznik gölünün mavi durgun-suları kenarında birçok tarihi vak'alara sahne olan güzel Iznik bundan 612 yıl önce Orhan Gazi tarafından bir daha hiç bir yabancı ele geçmemek üzere Türk memleketleri arasına katılmış bulunuyordu. Bir müddet Selçuk sultanlarının elinde kalan bu şehir 1204 milâdi yıllarında haçlıların İstanbul'u zaptetmeleri üzerine Theodor-las-karis burada bir kiralık kurmuş ise de yokarda bahsedildiği şekilde 1330 da kat'i olarak Türk memleketleri arasına katılmış bulunuyordu.

Orhan bey ilim irfan erbabına karşı derin bir hürmet besler, her vesile ile ikramlarda bulunur, ve fırsat dâstükçe onlarla düşer, kalkar, ilmî mübahaseler yapardı. İşte Iznik'i zaptettiği zaman burada yaptırdığı ilk medreseye Kayserimizin yetiştirdiği birçok ülema arasında belki en ön safta geleni olan Davud-u Kayseriyi davet ederek onu müderris tayin etmişti. Davud-u Kayseri birçok yerlerde gördüğüme göre Kayserilidir. "Mehmet bin Mehmet mah-tumudur,, (1) Evliya Çelebi ise Orhan Gazi bevrinde ülemave

suleha kibar evliya Davud-u -Kayseri hazretleri Karamanlıdır.... Lâkin Kayseride tahsil i ülum edüp sakın olduğu için Kayserilidirler. (2) diyor ieede seyahatnameden gayri hiç bir yerde karamanlı olduğuna dair bir kayıt görmedik. Hakkında Kayseride dolaşan ve kökleşmiş olan bazı rivayet ve menkibelere göre Davud-u Kayseri, Kayserinin yetiştirdiği ustalar-dan biridir. Orhan devrinin Âlimleri arasında Tursun Fakih; Tacettin Kürdî, Dayut-u Kayseri gibi meşhurları vardı. Bunlar içeri-kinde Davud, Kayseriden kalkarak Mısır'a kadar gimiş ve tahsilini burada tamamladıktan sonra memleketine dönerek zaviyesinde ilim ve marifet neşrine başlamıştı. İşte bu zamanlarda idiki Orhan Gazi Iznik'i zaptetmiş ve met-hu senasını işittiği "Fezail-i Zahir-e eshabının eserverim evlana Şeyh Davud-u Kayseri hazretlerini "(3) Iznik'a davet etmiş idi Cami-ulmatalig Kadî-i Rumî hazretleri-nin telmizi ve Şeyh Satrettin-i Konevi hazretlerinin müridi kabilinin Iznik'a davet edilmesi bütün Türk memleketlerinde büyük bir sevinç uyandırmıştı. (4).

(1) Sicili Osman , cilt 2 , sahife 323

(2) Evliya Çelebi seyahatnamesi , cilt 2 , sahife 38

(3) Tacüttavarih

(4) Tacüttavarih

Kayseri ve Etiler

YAZAN :
Hititoğlu HALİL ÜSTÜN

Mezopotamya ve Mısırda Milattan evel 3000 de başlayan tarihi devir Anadolu'da 2000 senelerinde başlar. Milattan evel 2000yılı anadoluda Asur Kolonistleri yahut Kabadokya tabletleri devridir. Asurca yazılmış olan bu tabletler Anadolu da Kül-tepe'den (Kaneş) Alişar (Ankuva) ve Bugazköy'den (Hatuş) elde edilmişlerdir. Fakat en çok bulundukları yer Kültepe'dir.

Kapadokya tabletleri yarı tarihi vesikalardır. Fakat yinede tarihi neticeler çıkarmaya imkân verirler. Kül-tepe tabletlerinden Puruşanda, Neşa ve Tuhbiya adında müstakıl birer şehir beyliklerinin mevcudiyetini anlarız. Diğer Kapa dokya tabletlerinde yine birçok şehir beyliklerinden ve mese-lâ Hatuş (Sonradan Etilerin merkezi olan Hatuş) şehir beyliğinden malumat vardır. Demekki milattan evel

Iznikta büyük bir rağbet ve hürmet gören Davud medresenin ilk açılış gününde aşı bizzat kendisi pişirmiş ve çarağları keddisi yak-tırmıştır. Pek çok talebe yetiştir-meğe muvaffak olan Davud-u Kayseri Orhan Gazi nin son senelerinde 751 hicri yılında vefat ederek Çınar Dibi denilen mahale defnedilmişti. Bu yıl Bursa seyahatimizde ustadın yattığı mahalli tetkik ve taşını bulmak ve ok-nak emelile Iznik'a uğramış isekte

2000 yıllarında Anadoluda birçok küçük, küçük şehir beylikleri vardı. Bunların aralarında bir vahdet yoktu. Bazan birbirleriyle muharebeler yapıyor ve bazan biri diğerini malup edip arazısını biraz genişletiyordu. İşte kayserinin en eski tarihi nüvesi olan Kaneş'te bu zamanda yukarda adı geçen diğerşehir beylikleri gibi bir şehir beyliğinin merkezi idi.

Kapadokya tabletleri devrinde anadoluda Protu-Etiler vardı. Bu Protu-Etiler sonradan Etilerin yerleşeceği ilk yerler olan orta Anadoluda kesif bir halde bulunuyorlardı. Şark hudutlarında sonradan Mitani devleti nin halkını teşkil edecek olan Huriler (Asur kaynaklarında bu halka Subarto adı verilmektedir) yer almış bulunuyorlardı. Batı taraflarında Luviler yerleşmişlerdi. Kaneş tabletlerinde birçok yerli Protu-Etilere

bu hususta yaptığımız tetkikat semeresiz kalmıştır. Çınar Dibi denilen mahalde mezar taşı yoktur. Ölümünden sonra Orhan Gazi yernen Tacettin-i Kürdî -yi müderris olarak tayin etmiştir. Eserleri arasında Şerhi-fusus-ul hikem meratip-it-tevhit, Tahkik-i-ma-ül-hayat, ve kesf-i-esrarı-zulemat, risalei-fil-beyan-ı ehvali hazrın en meşhurları olduğu söylenmektedir.

Nuri Olcay

ait şahis isimleri geçer. İşte bu Kapadokya tabletlerinde geçen yerli isimler sayesinde biz bu Asur tüccarları devrinde, bu tüccarların koloni teşkil ettikleri yerlerde Protu-Etileri bulunduklarını tesbit ediyoruz. Böylece Kayserinin tarihen bilinen ilk halkı Protu-Etilerdir.

Protu-Etiler'in Anadolunun en eski sakinleri olduğu kanaati vardır. Fakat kendi ölkelerine ve dillerine verdikleri Hatti kelimesini Çinin şimalinde bulunan Hata ölkesi ile alakadar tutarsak yani Hatti kelimesinin Hata kelimesinin bir başka şekli olduğunu kabul edecek olursak, Protu-Etilerinde Etiler gibi bir muhacir kavim olduklarını ve bunlarında Anadoluya sonradan ve hatta diğer Türk boyları gibi Orta Asya'dan geldiklerini kabul etmek icabeder. Fakat bu bir farazyeden ileri gidemez. Bunun böyle olduğunu gösterir tarihi ve arkolojik diğer deliller bulmak lâzımdır.

Protu-Etiler Kızılırmak kavsi içinden biraz dışarı çıkan araziye Hatti adını vermişlerdi. Dillerinide yine Hatti kelimesile adlandırtıyorlardı. Etiler Anadoluya geldikleri zaman Protu-Etice konuşulur dil degildi, ölü bir dildi. Belki Etiler Protu-Etileri buralara geldikleri zaman tamamen imha etmişlerdir.

Kayserinin Protu-Etiler zamanına ait fazla malumat veren yazılı vesikalar yoktur. Kaneş hafriyatından elde edilmiş birçok arkeolojik parçalar varki bunları Etilere değil, Protu-Etilere atfetmek daha doğru olur. Kaneş'te yapılacak yeni ve esaslı bir kazı neticesinde Kayserinin en eski mazısına, Protu-Etileri ve Etiler zamanına ait vesikaların çıkacağı çok kuvvetli ihtimal dahilindedir. Şimdilik

elde bulunan vesikalara göre Kayserinin Protu-Etiler zamanına ait daha fazla malumat vermeğe ve mutalea yürütmeye imkân yoktur.

Kayscri civarına Etiler en az Protu-Etilerden 200 sene sonra gelmişlerdir.

Kapadokya tabletlerinde Hurrice, Luvice ve daha birçok yerli halka ait şahis isimleri geçer. Fakat bunlar Protu-Etice isimlere nazaran daha azdır. Bundan Etiler Anadoluya gelmeden evel anadoluda mütecannis bir halk kütlesi olmadığı neticesine varıyoruz. Bu hal Etiler zamanında da böyle devam etmiş yalnız Etiler hakim unsur olarak yaşamıştır.

Orta Anadolu da Eti siyasi varlığı milattan evel 1800 de başlar. Bu siyasi varlık az zamanda mühim bir kuvvet haline gelmiş ve küçük bir şehir beyliğinden büyük bir imparatorluk kurulmuştur.

Etiler Anadoluda Protu-Etilerin oturdukları yerlere muhaceret edince onların kendi ölkelerine verdikleri Hatti ismini kendi devletlerine ve illerine ad olarak aynen kabul etmişlerdir. Hatti deyince hem Etilerin oturdukları memleket ve hemde kurmuş oldukları devletin adı hatıra gelmesidir. Protu-Etiler kendi dillerinide Hatti kelimesile ifade ederlerdi. Fakat Etiler kendi dillerini ifade etmek için bu keliyeyi kullanmazlar, onlar kendi dillerine Naşili diyorlardı. Bu kelime belki Neşa şehrinde çıkmıştır. Bu tabirleri birbirinden ayırmak için etilerin dillerine etice, Protu-Etilerin dillerine de Protu-Etice tabirleri kullanılmaktadır.

İlk Eti saltanatı Kuşşar da başlar. Kuşşar ilk Eti hükümet merkezidir. Bu şehrin yeri henüz malum değildir. Fakat Hatusaş'tan çok uzak bir yer-

de olmaması lazımdır. Etilerin ilk kırılları olan Labarna ve Hatusil burada hüküm sürmüşlerdir. Kuşşar da hüküm süren daha iki kiral vardır, bunlar Pavahtelmah ve Pu-Şarrumadır. Bu iki kiralda Labarna ailesindendir, fakat bunlar ehemiyetsiz şehir beyleri idi. Labarna ise şöhretli bir kiralıdır. Bu iki beyden evel yaşamış olması lazım gelen birde Anita vardır. Anita kendine ait metinde kendisinin Kuşşarda hüküm sürdüğünü yazar. Kültepe tabletlerinde de adı geçen Anitanın babasının adı Pithana dır. Bu Pithane'nin yaşadığı zamanı, Asur kolonilerinin başladığı zamana, Asur kralı Saigen zamanına yaklaştırabiliriz. Kapadokya tabletlerinin devri ile Eti hakimiyetinin başlangıç tarihi olan 1800 tarihi arasını yukarda adları geçen dört kiral doldurabilir.

Anita kendi metninde icraatından bahsederken babası Pithana'nın hava tanrısının yardımı ile Neşa şehrini zaptettiğini yazar Neşa şehrini zabteden Pithane bu şehrin kiralını esir etmiştir. Anitanın kendisi ise (yine kendi metninde anlattığına göre) Hatti şehri kralı Piyuşti'yi malup ve şehri tahrip ediyor, ve bu şehri imar edenlerin tanrıların kazabına uğramasını temenni ediyor. Bu Anita metni Eti dili ile yazılmıştır. Halbuki Anitanın yaşadığı zamanda Etiler yoktu. Diğer taraftan Anitanın alışar ve Bugazköyde bulunan mihürlerinin yazısı eski asurcadır. Bugazköy Eti çivi yazısı ile Asur çivi yazısı arasında çok büyük fark vardır.

Anita'nın Etilerin Anadoluya gelmeden evel yaşadığına göre Etice olarak bir metin yazması şöyle izah edilebilir. Anita metnini bizzat kendi yazmamıştır. Sonradan onun agzından

Etice olarak yazılmıştır. Bunu da Eti kırılları kendi asıllarını daha evel Kuşşar'da hüküm sürmüş olan Anita gibi meşhur bir kiralı ircağ etmek için yapmışlardır.

Etiler, Protu-Eti'lerin ilâhlarını kendilerine en büyük ilâh olarak kabul etmişler ve dillerinide bir din ve ibadet dili olarak kullanmışlardır. Fakat Etiler bu dili anlamadıkları için dini merasim metinlerinde Protu-Eticenin karşılığını yazıyorlardı.

Telepinu metnine göre ilk Eti kralı Labarnadır ve Kuşşar'da hüküm sürmüştür. Etilerin ilk zamanlarında bir düşmanları olan Hatusaş şehri Murşil zamanında Eti hakimiyeti altına girmiş ve Murşil burada kiral olmuştur. Telebinu 1600 senelerinde yaşamış bir Eti kiralıdır. Bu bir ferman yazmış ve bu fermanın mukaddemesinde kendinden evel geçen kırıllar hakkında malumat vermiştir. Bu metne göre Kuşşar kralı Labarna Puruşanda, Tuvanuva, Zalpa ve Landa şehirlerini zaptederek kendi iline katmıştır. Bu şehirlerden yalnız Tuvanuva'nın yeri malumdur. Borun batısında Kemer hisarı veya Kilise hisar diye anılan yerdir. Kılask çağda buranın adı Tişana'dır. Hatusil'den sonra kiral olan Murşil evela Helebi ve daha sonrada Babili zaptetmiştir. İşte bu sıralarda Kayseri ve havalsininde de Eti hakimiyeti altına girdiğini kabul edebiliriz. Böylece Kayseri, Eti hakimiyeti başlar başlamaz Etilerin Hakimiyeti altına girmiş ve 500 seneden fazla bu idarenin elinde kalmıştır.

1925 senesinde Hrozni tarafından Kültepe höyüğünde yapılan hafriyat neticesinde birçok Kapadokya tabletleriyle birlikte gayet güzel Eti çanakları Eti küpleri ve mihürler elde edilmiştir. Bu eşyalar bize bize Eti kül-

Kayseri içme Su Tesisatı

Yüksek Mühendis
İbrahim BATUKAN

Yeni Halkevinin açılışı münasebetile

Daha şimdiden, Orta Anadolu'nun büyük bir sanayi merkezi haline gelen Kayserinin belli başlı noksanlarından biri de, sıhhi ve tazyikli bir içme Su Tesisatının bulunmayışıdır. Bir şehrin kuruluş ve inkişafı üzerinde bunun ne derece mühim rol oynadığını belirtmek maksadile okuyucularına bu mevzuu incelemeyi faydalı buluyorum.

Esasen bu mevzu ikizdir. Biri İçme Su Tesisatı, diğeri Kanalizasyon Tesisatıdır. Biz evvela İçme su Tesisatı konusunu inceleyeceğiz :

Biraz evvel dedik ki bir şehrin inkişafı, kurulup gelişmesi onun sıhhat şartlarına uygun bilcümle hayatı ve sıhhi tesislere malik olmasile kabilirdir. Bir şehir ki suyu yoktur ora-

türü hakkında malumat verirlersedeyazılı vesikalar olmadıkları için Kaneş'in Etiler zamanına ait tarihi malumat veremezler. Etilerin orta Anadolu'ya çok ehemiyet verdiklerini bu havalide bulunan Eti resim yazılı taşlardan anlarız. Kayseri ve havalisinde birçok yerlerde Eti resim yazılı taşlar vardır. Bu taşların bir çoğu şimdi Kayseri müzesinde mahfuzdur. Bunların içinde en değerli olanları 4 ci Tuthalya'ya ait olması ihtimali olan Kara kuyu dan gelen taştır. Eti sesim yazılı taşlar okunamamıştır. Bunlar okunabilse Eti tarihinin ve bu meyanda kayseri tarihinin bir çok karanlık yerleri aydınlamış olacaktı. Etilerin ikinci merkezleri Hatuşaştır. Eti kiralı Muvatallış zamanında bura-

da salgın hastalıklar çok, pislik çok, hayat ve yaşama şartları güç ve düzensizdir. Uzağa gitmeğe ne hacet bugün Ankarayı Ankara yapan Çu. buk Barajının sularıdır.

Kayseri henüz teyemmüm safhasını yaşıyor. Burada bir Halkevi, bir Hastahane, bir Kışla, ne bileyim bir Apartman ilh... kuruldu mu çatı arasına bir su deposu ve depoya su basacak bir tulumbayı da beraber düşünmek mecburiyetindesiniz. Yani yapılacak bir mektep, bir sebze hali, bir mezbeha, bir ev, bir müessese, velhasıl herşey için bunun mutlaka lâzım olduğunu kabul ettikten sonra bu hususta ihtiyar olunacak masrafların vüs'at ve ehemmiyetini takdir

si, Etilerin şarkı şimalde komşuları olan Gaşgaların istilasına uğramış ve bunun üzerine Muvatallış merkezi hükümeti Dattaşa isminde bir şehre nakletmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu şehrin Konya civarında olduğu söylenir, fakat yeri malum degildir.

500 seneden fazla bir zaman Etilerin hakimiyeti altında kalmış olan Kaneş, 1200 senelerinde Eti İmparatorluğunu yakup yıkan batıdan gelen muhaceret, diğer Eti şehirleri gibi Kaneşi de yakmıştır. Bir kül yığını haline gelen Kaneş şehri o günden beri kül yığınları içinde kendi kültür varlığını muhafaza etmiş ve haline uygun bir isim olarak Kültepe ismini almıştır.

güç degildir. Her ne kadar Sümer Bank Bez Fabrikası, İstasyon Binaları ve Tayyare Fabrikası müstakilen birer Su Tesisatı kurmuşlarsa da, bunlardan Şehrin faydalanmasına imkân yoktur. Esasen bu gibi büyük müesseselin kuruluş ve işleyişleri bakımından müstakil olmaları; tedbirli ve ihtiyatlı bulunmaları lâzımdır. Şehir şebekelerinde husule gelecek patlaklık veya herhangi bir arızanın, Fabrikaların haftalarca çalışmamasını intâc edeceği aşikârdır.

Şu halde şehir İçme Su Tesisatının başlı başına esaslı bir surette kurulması lâzımdır. Bunun nasıl ve ne şekilde olması lâzım geldiğini incelemeden evvel bir su nasıl olmalıdır? Hangi su sıhhi ve temizdir? Mevcut tesisat ihtiyaçlarımızı ne dereceye kadar karşılıyor? Mevzularını gözden geçirelim.

Bir su nasıl olmalıdır? sorusunun cevabı, suyun kullanılacağı yere göre değişir. Meselâ deniz suyu şehrin caddelerini yıkamağa, pek elverişli olduğu halde sebze sulanmağa, çamaşır yıkanmağa ve içmeğe gelmez Haddizatında deniz suyu temizdir. Uzun yolculuğa çıkan gemiler, hep tasfiye görmüş deniz suyu kullanırlar Burada su, ihtiva ettiği emlâh bakımından, içmeğe salih değildir. Diğer taraftan öyle sular vardır ki içim derecesi ve emlâh nisbeti bakımından çok güzel sulardır; fakat herhangi bir şekilde mikroplanmışlardır. litrede yüzbinlere dizanteri mikrobu taşımaktadır. Binaenaleyh içilemezler.

O halde içilecek bir su nasıl olmalıdır? Fizik bakımından renksiz, kokusuz, tortusuz olmalıdır. Kimya ve bakteriyolojik bakımından litrede 100-200 den fazla, koli basil ihtiva etmemeli; suyun idrotimetrik derecesi [*] 3-25 arasında olmalıdır. Me-

[*] Mikyası - ma derecesi.

selâ İstanbulun Taşdelen suyu 1,5, Diyarbakırın Hamravat suyu 2,5 idrotimetri derecesinde olup; içim kabiliyetleri çok güzel sulardır.

Mevcut tesisat ihtiyaçlarımızı ne dereceye kadar karşılıyor?

Bu hususta size Kayseride susuz kalıb feryat edenleri göstererek; ihtiyacımıza yetişmiyor diyemeyeceğim. Bugün hangi Kayserili vardır ki evinde bir kuyusu bulunmasın.. Temizlik ve çamaşır için umumiyetle kuyu suları kullanılmaktadır. Bu suların bakteriyolojik tahlilinin yapıp yapılmadığını bilmiyorum. Fakat pek pis oldukları ve litrede onbinlerle mikrup taşıdıkları muhakkaktır. Nasıl taşınmasın ki, bu kuyuları besleyen yeraltı suları hep lağımardan geçerler ...

Bugün, bu pis su sızıntılarına karşı sıhhi tecridi yapılmış bir tane kuyu gösterilemez. Umumi çeşmelerden içtiğimiz sular da bunlardan pek farklı değildir. Vakıa çeşmelerimiz şehir dışı menba suları besmenmektedir. Fakat, bunların hangi yollardan ve ne şekilde geldiklerini bilmiyoruz. Haydi, şehre kadar temiz geldiklerini kabul edelim. Şehir içi maslaklarından, veya havalanma bacalarından, bizzat Belediye suları tarafından borulara salınan gür, gübür ve taşlara ne diyeceğiz. Bu gibi mevadin hiç mikrob taşımadıklarını bize kim temin edebilir?

Evet, bunların künk borulardaki su zayıflarını önlemek maksadile yapıldığını biliyoruz. Fakat suları da kirletiyoruz... Bu sistem artık değişmelidir. Şehirlerin moderen İçme Su Tesisatlarında sulara değil öyle lağam suları karışması, talaş atılması; el bile değmez.

Esasen artık halkın umumi çeşmelerden su alma sistemi de çoktan tarihe karışmıştır. Bu da zaruridir.

Çünkü; daha söze başlarken Kayserinin gittikçe büyüyen ve kalabalıklaşan bir şehir olduğunu ileri sürmüştük. Yeni bu sütunlarda Sahir Üzel'in; "Yüz sene sonra Kayseri," başlıklı yazılarını okuyanlar, hayalda olsa, bu sözlerin hiç olmazsa yarı yarıya tahakkuk edeceğini bilmelidirler.

Köylerde bir menba, bir çeşme, bütün halkı tatmin edebilir. Fakat şehirlerde, bilhassa büyük şehirlerde buna imkân yoktur. Mesele ihtiyaca göre çeşme koymak değildir; suların sıhhi ve temiz kalmasını temin etmektir. Hiç bir şehirde bu gibi çeşmelerin gerek başları ve gerekse ayakları iğrenç birer çamur ve sivri sinek bataklığı olmaktan kurtulamamışlardır. Ayrıca, büyük şehirlerde havanın çabuk tefessühü - yeni oksijen miktarının azalmasına mukabil karbon gazının çoğalması - hava gazı borularının kaçak yapması, nakil vasıtalarının husule getirdiği tozlar, motorlu vasıtaların ekzozlarından çıkan fena kokulu gazlar, bir takım mahrukatın dumanları, hep sıhhi hayatı zorlaştırmakta ve dolayısıyla ömrü azalmaktadır. İşte bunun içindir ki, yeni kurulan şehirlerde caddeler fazlasıyla geniş tutulmakta; yeşil sahalara, bağçeler çoğaltılmakta; şehir mümkün mertebe geniş bir sahaya yayılmakta; sokakların rüzgâr alması ve güneş görmesinin teminine çalışılmaktadır.

* *

Şimdi artık bir şehrin sıhhatı, hayatı, zevki ve eğlencesi demek olan bir Su Tesisatının nasıl ve ne şekilde kurulması lâzım geleceğini inceleyebiliriz:

Evvelâ ihtiyacı gözden geçi-

relim. Şehirlerin su ihtiyacı nüfusa; sulanacak bağçelere, havuzlara, sokaklara; yangın ihtimaline vesaireye göre hesaplanır. Kayserinin nüfusu, 1940 sayımına göre, 53.908 kişidir. Bu miktar seneden seneye artmaktadır. Eğer bu artma miktarı yüz kişide sekiz kişi olsaydı dokuz sene sonra Kayserinin nüfusu tam iki misli olurdu. Fakat artma miktarı, maalesef yüzde sekizden çok uzaktır. İlk sekiz yıllık vasati artma miktarı (1927-1935 sayımları) senede takriben 920 ve artma nisbeti yüzde 2,4 e yakın; son beş yıllık vasati artma miktarı (1935-1940 sayımları) senede 1488 ve artma nisbeti yüzde 3,2 ye yakın ve on üç yıllık vasati artma miktarı 1136 ve artma nisbeti yüzde 2,8 civarındadır.

Görülüyorki artma yüzdesi nihayet iki ile üç arasında oynamaktadır. Hennesi bir silsileye göre çoğalan insan neslinin Kayserimiz için 25 sene sonraki miktarını yüzde üç vasati artma nisbetine göre hesabedecek olursak 112900'e balığ olduğunu görürüz. Bu miktar kırk sene sonra 175.900 ve yüz sene (bir asır) sonra yuvarlak hesab bir milyon kişiyi bulmaktadır.

Yakın, orta, uzak istikbale ait verilen rakamlardan bir netice çıkarmak lazım gelirse diyeceğizki zelzele gibi; harp, darp gibi veya herhangi bir şekilde

neslimiz büyük bir felâkete karşılaşmazsa, Kayserinin 25 sene sonraki nüfusun hiç olmazsa yüz bin olarak göreceğimiz şübhesizdir. Arada orta bir istikbali misal olarak almamızın sebebi nüfusun şu veya bu miktara çıkacağını göstermiş olmakla beraber daha ziyade ileride vücutte getirilecek bir tesisat için ihtiyar olunacak masrafların amortisman müddetini uzatmak suretile bütün yükün yalnız bir nesle yüklenmemesini temin etmektir. Bu nokta üzerinde biraz duralım ve meseleyi eyice kavramağa çalışalım.

Bu yıl Ankaranın kanalizasyon tesisatı yedi milyon liraya ihale edilmiş bulunuyor. Su tesisatının kanalizasyon tesisatına nisbeten daha ucuza mal olacağı göz önünde tutarak Kayseri içme su tesisatının 1.600.000 (aşağı yukarı bir buçuk milyon) liraya mal olacağını kabul edelim. Bu meblağ kırk senede amorti edeceğine göre senede (40.000) lira itfa edilecek demektir. Bir milyon altı yüzbin liranın yüzde iki buçuktan faizini de nazarı itibara alırsak - ki bu miktar gittikçe azalaçaktır - neticede her yıl itfası lâzım gelen miktar seksen bin liradan ibarettir. Buna tesisatın işletme mütemadi tamirat vesaire masraflarını da ilâve ederek bu miktarı yüz bin lira olarak kabul edebiliriz.

Bunlara mukabil abonelerden her yıl ne alacağız?

Kayserinin bugünkü nüfusu yuvarlak hesab 54 bindir. Her evde vasatı olarak altı kişi bulunduğunu kabul edersek dokuz bin ev var demektir. Kırk sene sonra evlerin miktarı takriben otuz bin olacaktır. Her evden sarfettiği suya mukabil ayda bir lira aldığımızı kabul edersek - ki bu miktar azdır bile, ve netice itibarile suyun tonu dört kuruşa gelmiş olur. Halbuki sıcak bir yaz gününde bu paranın ancak dört bardak su parası edeceğini unutmıyalım. - ilk senelerde yüz bin lira ve kırk sene sonra senede 360 bin lira alacağız.

Görülüyorki böyle bir tesisat başlangıçta ancak başa baş çalışabildiği halde sonunda karlı bile oluyor ve zamanla Belediye bir gelir kaymağı haline geliyor. Hiç bir memlekette pota teşkilatı başa baş bile çalışamadığı halde amme hizmeti olduğu için hükümetler zararına da olsa böyle bir müesseyi işletmek zorunda kalmıyorlar.

İşte bunun gibi Belediyeler, başlangıçta zararına da olsa - bu hemen hemen hiç vaki olmamıştır ya - halka sıhhi, temiz su temin etmekle mükelleflirler. Bu vazifeyi gerçekten tahakkuk ettiren Belediyeler cidden takdire şayandırlar. Günün birinde Kayserinin de bunlar arasına karış-

masını canı gönülden diler ve umarız.

* *

Bu umumi izahattan sonra Kayserinin günlük su ihtiyacını daha yakından tedarik edelim. Mesele şudur: Bize öyle bir menba lâzımdır ki bunun bir günlük sularını bir depoda topladığımız zaman; senenin en sıcak ayının en sıcak gününde - böyle bir günde su istihlâkını azami olarak kabul ediyoruz. - bu sular o günkü ihtiyacını tamamen karşılayabilsin. Sıcak aylardaki su sarfiyatı aylık vasati sarfiyatın 1,3 mislidir. Aylık vasati sarfiyat, bir senede sarfedilen suyun on iki aya taksiminden çıkan farazı bir kıymettir. Yapılan istatistiklerden en sıcak aylara mahsus günlük azami sarfiyatın da günlük vasatinin 1,8 mislini bulduğu anlaşılmıştır.

Görülüyorki her senenin sarfiyatı birbirinin aynı olmadığı gibi senenin muayyen aylarının ve hatta günlerinin de sarfiyatı birbirinden farklıdır. Bunun sebebi zayıf, tebakkurat vesaire olmakla beraber bilhassa halkın, seneden seneye yaşayış ve temizlik duygularının inkişaf ve tekâmül etmesidir. Bu da gayet tabiidir. Bütün dünyada hal böyledir. Bizde de böyle olacaktır.

İstanbulun günlük su ihtiyacı vasati olarak 60 bin metre mikâbidir. Bu miktar nüfusuna nis-

bet edilirse insan başına günde 80 litre yani dört gaz tenekesi su isabet etmektedir. Ankara için bu miktar 60 litre olarak kabul edilmiştir. Bugünkü nüfusuna göre günlük ihtiyacı 10 bin metre mikâb civarındadır. Kayseride de nüfus başına günde 60 litre su verileceğini kabul edelim. Anadolu şehirlerinin hususiyetleri ve inkişafı bakımından bu kabulü yapmakta bir hata yoktur. Binaenaleyh bu günkü nüfusuna göre Kayserinin günlük su ihtiyacı 3500 metre mikâb civarındadır. Kırk sene sonra bu miktar 10 bin metre mikâbı bulacaktır. Nitekim İstanbulun bir kaç sene evvelisine kadar 40 bin metre mikâb olan su ihtiyacı bu gün 60 bin metre mikâbına yükselmiş bulunuyor. İstanbulda bu yükselmenin sebebi nüfus artımından ziyade, konfor ihtiyacı apartman, hastahane, mektep, fabrika vesaitinin çoğalmasındır.

Kayseriye günde 3500 metre mikâb su verecek bir menbaın sarfiyatı saniyede asgarı 40 litre olmalıdır. Sıcak günlerin azami istihlâk sarfiyatını karşılamak için icabında bu menbaın saniyede aşağı yukarı 70-75 litreye yakın su vermesi lâzımdır. Ve nihayet şehirlerde seneden seneye artan su istihlâkine karşı hiç olmazsa vasati bir litrelik bir sarfiyatın bu miktara ilâvesi lâzım geldiğini nazarı itibara alır-

sak; saniyede 110 litrelik bir sarfiyat, 40 sene sonraki ihtiyacımızı tamamen karşılayacaktır.

Bütün bunlar bizi bir noktayı iyice düşünmeye sevkeder ki o da hesablı ve programlı hareket etmektir. İş, genişletilebilecek bir programla yürütmek lâzım gelmektedir. Bütcenin ve paranın müsadresi nisbetinde kısım kısım program tatbik edilerek proje ikmâl edilirse en sağlam bir hareket olur.

İstanbulda vaziyet böyle olmuştur. 1885 yılında kurulan Terkos Su Tesisatı yarım asır sonra bugünkü ihtiyacı karşılayabilmek için, bugün bir yüksek baca, iki buhar kazanı ve iki buhar türbini ilâvesiyle tevsi edilmiş bulunmaktadır. Bununla beraber İstanbulun Üsküdar semti için 1893 de Elmalı ve İstanbul tarafı için de 1902 de Hamidiye suları ayrıca isale edilmişti.

Bu mevzuu tamamlamak için biraz da günlük deponun yerinden İçme su Tesisatı yapılan şehirlerimizle İçme Su Tesisatından kısaca bahsedeceğiz :

Kayseri, en uzak uçları bir-birinden dört beş metreden fazla rakım farkı göstermeyen bir ova şehridir. Böyle şehirlerde su tesisatı yapmak hem kolay, hem de güçtür. Kolaydır; çünkü münasip bir depo irtifai ve bir tazyik mıntakasile bütün şehri beslemek

kabildir, şebeke teşkili basıttır. Güçtür, zira münasib bir depo mahalli bulmak ekseriya imkânsızdır, boruların tahliyesi zordur.

İstanbulda ; çok arızalı bir sahaya yayılmış bulunduğu için, üç muhtelif tazyik mıntakası vardır. Birincisi Şişli'den Tünele kadar devam eden üst mıntaka; ikincisi Gümüşsuyu, Cihangir, Şişhaneve kadar uzanan orta mıntaka; üçüncüsü de deniz sahilini takip eden Beşiktaş, Fındıklı, Galata ve Kasımpaşıya kadar uzanan alt mıntakadır.

Konyada Alâeddin tepesi depo için nasıl en münasib mahalli teşkil etmişse, Kayseride de tarihi Selçuk surları aynı şekilde en münasib mahalli teşkil edeceklerdir. Aksi takdirde sunî su kuleri yapmaktan başka çare yoktur. Bir çok şehirlerimizde ya tarihi bir sur, ya mahalli bir tephe hep bu işi görmektedir. Diyarbakırın surları da müstakbel su tesisatının depolarını taşıyacaklar. Yüz yılların amansız tahribatından sonra Ata yadigârı koca surlar !... Başınıza bu da mı gelecekti ?

Bizim Selçuk surlarını haydi bu sefer affedelim desek, depoyu nereye koracağız? Mazaka (eski şehir), sırtlarına mı, Keybat (Keykubat) tepelerine mi, Talasa mı, Erkilte mi? En yakını bile şehrin merkezine dört beş kilometre

uzakta bulunduğu için hiç birisine evet diyemeyeceğiz. Okadar korkmağa mahal yoktur. Depo- nun sur burclarından biri üzerin- de kurulması halinde temelin beher santimetre murabbana bi- necek yük nihayet yarım kilog- ramdan eksiktir.

Suyu nereden ve hangi kay- naktan alacağımızı her nakadar konuşmak lâzım gelirse de, bu bir takım mesaha ve muayene- lere istinat edeceği için şimdiden tahminlerde bulunmak fazladır. Fakat şurasını da şimdiden söy- lüelim ki Kayseriyi tatmin ede- cek bu cins kaynaklar civarda mevcut ve boldur.

Hayatın, sıhhatın ve temizli- ğin baş şartı su olduğu için as- rımızda şehirlerin su ihtiyacını karşılamağa matuf külfet ve masraflar daima en önde gel- mekte ve pek büyük miktarlara baliğ olmaktadır. Aşağıdaki mi- saller bize bu hususta kâfi bir fikir verirler.

Türkiyede

İstanbul Sular idaresi. — 1906 1907-1908 seneleri zarfında 0,600 metre ve daha aşağı iç kuturda olmak üzere 16,500 metre tulün- de dökme font boru kullanmıştır. Ağırlığı 3700 tondur. Keza aynı Şirket 1932 senesinde 0,900 metre iç kutrunda ve 1940 met- re tulünde 1040 ton ağırlığında antuvatmanlı kordonlu boru dö- şemiştir.

Bursa. — 0.100-0.300 metre iç kordunda 32,393 metre boyunda font boru kullanmıştır. Boruların mecmu ağırlığı 1032 tondur. 1909-1929 seneleri zarfında ya- pılmıştır.

İzmir. — Umumi harbin bi- dayetinde (1914) 0,150-0,400 metre iç kutrunda, 11900 metre boyunda ve 953 ton ağırlığında font boru döşemiştir.

Ödemiş. — 1930 da 0,175 metre iç kutrunda, 20-930 met- re boyunda ve 625 ton ağırlığın- da boru sarfetmiştir.

Ordu. 0,080-0,125 mete iç kutrunda, 15,500 metre bo- yunda ve 500 ton ağırlığında bo- ru kullanmıştır (1932).

Biraz da dünya büyük şehir- lerinde su tesisatı şebekelerinde kullanılan boru miktarları hak- kında bir fikir edinelim:

Asya

Çinde Nankin Belediyesi. — 1931 yılında 0,750 metre ve da- ha aşağı iç kutrunda olmak üz- zere 62.330 metre uzunluğunda ve 8000 ton ağırlığında boru dö- şenmiştir.

Japunya. — Tokyo şehri tev- ziat şebekesinde 0,200 metre ve daha aşağı iç kutrunda olmak üzere 33.000 metre boyunda ve 1000 ton ağırlığında buru kulla- nılmıştır. (1906)

Suriye. — Halep Elektrik şir- keti, 0,600 metre ve daha aşağı iç kutrunda olmak üzere 57.700

metre boyunda ve 3030 ton ağır- lığında boru kullanmıştır. (1930- 1932).

Afrika

Kahire. — Sular Anonim Şir- keti, 1890-1932 yılları arasında 0,800 metre ve daha aşağı iç kutrunda olmak üzere 498.000 metre boyunda ve 28,910 ton ağırlığında boru kullanmıştır.

Şimali Amerika

Meksika. — Meksiko şehri su isale ve tevziinde 0,900 metre ve daha aşağı iç çapında olmak üzere 114.000 metre boyunda ve 10700 ton ağırlığında font boru kullanılmıştır.

Cenubi Amerika

Arjantin Cumhuriyeti. — Bu- enos-Aires şehrinde 0,050-1,500 metre iç kuturları arasında, 826.000 metre boyunda ve 48 000

ton ağırlığında boru kullanılmış- tır. (1909)

Berezilya. — Nafia Nazareti, Rio-de-janeiro şehrinde 0,500 metre ve daha aşağı iç kutrunda olmak üzere 133.670 metre bo- yunda, 12.280 ton ağırlığında bo- sarfetmiştir. (1910-1925)

* *

Maksadımız gelişi güzel bir- kaç şehirde ve bilhassa hariçtan boru temin etmek suretile sıhhat ve temizlik için, içme su tesisatı için ihtiyar olunan masraflar hakkında bir fikir vermek oldu- ğundan; biz burada, yalnız bir Fransız firmasının bizde ve dün- yadaki bazı şehirlerin su tesisat- larında kullandığı dökme font boru miktarlarından bahsettik. daha bir çok milletler ve şehirler vardırki muazzam su isale ve tevzii meselelerini çoktan hallet- mişlerdir.

Yazan: Yüksek Mühendis İbrahim Batukan

Halkevimizin açılmasının 11 ci yıl dönümü münasebetile Halkevi Reisi Bay Nazmı Akyut'un nutku

Saygı değer büyüklerim aziz arkadaşlarım.

Bu gün halkevlerimizin kuruluşunun 11 inci yıl dönümünü yüksek huzurlarınızla kutlulamak için toplanmış bulunuyoruz. Cumhuriyet halk partisinin en yerinde teşebbüs ve kararları ile 932 yılında çalışmaya katılan ve birer kültür yuvası olan Halkevlerimizin değerini ve faaliyetlerinin isabet ve ulyetini belırtten nutku bir az evvel radyoda naklen ve yüksek varlıklarınız arasında hep birlikte dinlemiş bulunuyoruz.

Ne kadar sevinç ve güven verici dirki her yıl olduğu gibi bu yılda yurdumuzun muhtelif yerlerinde beş Halkevi ile 15 halk odasının tessüs ederek aramıza ve memleket hizmetine karışmış olduğunu duyup öğrenmekte ve bundan mütevellit zevk ve heyecanı günüllerimizde yaşatmaktayız.

Aziz yurtdaşlarım :

Her sınıf halkın müşterek mali olan Halkevleri hükümet ve partisinin yüksek muzaharet ve teşviklerle ve muhitindeki feragatkâr münevverlerinin toplu mesaisi ile içtimai ve terbiyevi alanda daima bir meşale gibi yanmakta ve memlekele faideli olmak için çalışmaktadır bu itibarla pek sıcak ve samimi bir aile yuvası olmakta kalmayacak aynı zamanda bir irfan ve ilham kaynağı olarak, daima ileriye, güzelliği aşılayan Halkevleri yetişmek ve olkunlaşmak isteyen her vatandaş için en iyi bir rehber ve vasıta olduklarına şüphe yoktur işte ; çeşitli faaliyetleri bir

araya toplanan bu samimi ve kutsi yuvanın memleket yolundaki bu hizmetine karışmak ve kaynaşmak her yurtdaş için tabi olduğu kadar bu durumdan uzak kalmanın bir mahrumiyet ve noksannın olduğuda muhakkaktır.

Arkadaşlar :

Şunuda itiraf etmeliyimki bu coşkun ve feyizli ocak çalışmak, yetişmek, isteyenleri ve aktif elamanları bağrına basmakta müşkilat çekmemiştir ve çekmeyecektir.

Göksü kabartan ve âti için en büyük güvenle dolu bu hayırlı neticelerden dolayı huzurumuzda sururlarımı izhar etmekteki isticimali hoş görmenizi rica ederim.

Aziz arkadaşlarım :

Dünya hadısı dolayısıyla geçirilmekte bulunan buhran hiç bir işimizde hiç bir emelimizde bizi geriletememektedir. Milli şefinin emrinde tek bir kitle gibi her şeye hazır olarak bekleyen Türk münevveri Türk gençliği Türk teknik elemanı her istediğini yapmakta, başarmakta ve gösterilen yol ve istikamette gün geçtikçe hız almaktadır işte hükümetimiz ve parti gaye ve hedeflerinin bir cüzü olan halkevlerimizin aynı hedef ve gayede aksamadan yürüdüğüne kanatımız vardır.

Sevgili Yurtdaşlarım:

Halkevlerinin çalışma teşkilatı 9 komiteye taksim edilmiş bulunmaktadırlar bunlar sırası ile Dil Edebiyat' Güzeli sanatlar, Temsil; Spor, Sosyal

yardım, Dershane ve kurslar, Kitap-saray, Köycülük, Tarih ve müzedir.

Müsadenizle her komitemizin yıllık faaliyetini icmal ve hulasa ederek bir yıllık pırlanço halinde tetkik nazrlarınıza ve ittilarınıza arz ederim. Dil ve edebiyat :

Milli dil ve edebiyatımızı halk camiası arasına yaymak milli hissiyatımızı çok tatlı ve ahenkli sözlerle ifadeye çalışmak suretile pek kıymetli bir vazifeyi üzerine almış bulunan bu komitemiz muhtelif konularda ve değerli hatiplerle yirmi iki konfransı tertip etmiş ve bu konfranslarda 6000 den fazla yurtdaşımıza istifadeli olabilmek imkânlarını elde etmiştir. Komitemiz değerli kitap ve mecmuaları telif ve neşretmekteki en güzel işide ihmal etmiş değildir bu yıl içinde takvim tarihi namile bir kitap bastırılmış ve Erciyes mecmuasının neşir ve tanziminde bilhassa Kayseri için ayda bir defa çıkan en güzel bir eseri ortaya koymuştur hemen umumiyet itibarile Kayseriyi istihdaf eden bu mecmuada Kayseriyi daha iyi tanıtmaya imkân ve fırsat verilmiş bulunmaktadır. Kâğıt buhranı dolayısıyla bir kaç aydır neşredilemeyen bu mecmuanın pek yakında tekrar intişare başlayacağını bu meydana Kayseri takvimi adlı bir kitabında bastırılmak üzere bulunduğunu sizlere haber vermekle bahtiyarım. Güzeli yazı müsabakaları tertip ederek muvaffak olanları mükâfatlandırmak, heveskârları istidatlıları arayup bulmak demektir. Komitemiz bu sahada çalışarak her hangi bir mevzuda fikir ve yazı üstünlüğü gösteren gençlere mükâfatlar dağıtmıştır. Şu veya bu komiteyi bahis mevzu etmeden arz etmek isterimki her arkadaş üzerine aldığı bu milli vazifeyi en iyi şekilde yürütmek ve bu şerefli memleket

işinde en iyi yolu arayıp bulmak ve icabatını yerine getirmek için aynı noktada birleşmiş bulunmaktadırlar.

Sayın arkadaşlarım.

Şimdi sözümü güzel san'atlar komitesinin yıllık faaliyetine naklediyorum. Milli musikiyi ve bedii sanat eserlerini kökleştirmek, etrafa yaymak ve müntesipleri için iyi bir rehber olmak maksad ve gayesine matuf olan bu komitemiz vazifesinde güzelliği ve bediliği kadar aynı zamanda o derece mühim bir faaliyet sahamızı teşkil etmektedir. Komitenin faaliyetleri milli musiki ve alafıranka musiki olmak üzere iki koldan ilerlemektedir. Açtığı nota ve keman kursile hevesli ve kabiliyetli vatandaşlarımıza istifadeli olmağa çalışırken diğer taraftan kendi kudret ve varlığında gün geçtikçe takviyeye çalışmaktadır. Diğer senelerin faaliyetine ilâveten bir yıl içinde 2700 vatandaş 9 konser dinletmiş bulunuyor. Aynı komite 60 amatörün iştirak ettiği bir resim sergisi vucuda getirmiş bu sergide yüze yakın resim teşhir edilmiştir. Sırası gelmişken ilâve etmeden geçmiyeceğim bir noktada bir jörü tarafından evimizde tetkik edilerek Ankaraya gönderilen üç eserden bir danesinin Ankara Halkevindeki resim sergisinde derece alarak mükâfatlandırılmasıdır. Bu cihet Kayseri ve Kayseri Halkevi için bir sevinç vesilesi olduğu kadar yurd ve memleket gençliğinin bedii zevklere olan istidat ve temayülü bakımından da sürur verici olduğuna şüphe yoktur. Aile toplantılarıyla buna benzer samimi topluluklarımızda bedii zevk ve heyecanı zaman zaman bizleri tattıran bu sanat kolu yeni bir gayreti ile ayrıca bir halkevi bandosunu

teşkil etmek için mesaisinin bir kısmında bu mühim noksana tevcih etmiş bulunduğunu huzurunuzda söylemekle her halde iyi bir haber verdiğime kani bulunuyorum.

Sayın yurddaşlarım :

Üçüncü olarak Halkevimizin temsil şubesinin senelik faaliyetinden söz açacağım; milli kültür ve milli duyguları kısa zamanda hareket ve ifadelerle yaymanın müessir ve ibret verici olduğunu taktir buyursunuz. Yorucu ve külfetli bulunmakla beraber her haugi bir tezi ve milli mafkûreyi vatandaşa aksettirmek için en iyi vasitanın sahne ve temsil olduğunda muhakkaktır. Bu itibarla temsil şubemiz halkevi faaliyeti arasında en önemli bir memleket kültür işini yüklenmiş bulunduğunu her an göz önünde bulundurarak buna göre hareket ve faaliyetlerini düzenlemiştir. Bir yıl içinde komite rebertuvarımıza dahil 5 piyes sahneye koymuş ve her piyesi üç defa tekrarlamıştır. Senede 5 temsil vermek bu az bir miktardır. Hakikatanda böyledir. Şuna işaret etmek isterimki büyük temsil salonumuzu ısıtamamaktan mütevellit mahzurlar komitemizin faaliyetini setreden en büyük hail olmuştur. Bu mani ve sebeblerin ortadan kaldırılmasına çalışılmakla beraber aradan geçecek aylar zarfında durulmayarak küçük salonumuzda yapacağımızı teşkilât sayesinde temsil koluna mensup müstait arkadaşlarımızın ve gençlerimizin faaliyetlerine şahit bulunacağımız günler pek yakındır.

Değerli arkadaşlarım : Şimdide Spor komitemizin faaliyetinden bahsetmek isteyorum Türk milleti sağlam karakterli bulunduğu kadarda sağlam bünyeli dir da; Spor bu yönden öte-

denberi kendisine mal etmiş bulunmakta vücut güzelliğini taşıyan enerjisini muhtelif Spor hareketleriyle artırmaktadır. Tabiatın Kayseriye bahsettiği Erciyes; yaylası ile sivri tepelerile Spor ve zindeliği hareketi aşılayan en iyi bir senbol olarak yani başınızda yükselmekdir. Bunun için dirki bilhassa kayak Sporlarının memlekette en fazla alaka celp ettiğini ve heveskârlarının gittikçe çoğaldığını görüyoruz. Spor komitemiz, aynı zamanda mahalli Spor bölgesile de iş birliği yaparak daimi temas halinde bulunmaktadır. Geçen ağustos ayında Ankaradan gelen kafile ile Erciyes zirvesine bir çıkış gezisi yapılmış ve üç gün devam eden bu dağ gezisi muvaffakiyetle başarılmıştır. Kış devresinde de muhtelif semtlere 5 defa kayak gezisi ve Sporlarının tertip ve tatbik edilmiş bulunması kayde şayandır. Tabiat güzellikleri ve dekorları arasında Spor hareket ve fırsatlarını elde etmesini bilen Spor komitemizin bu günkü faaliyetlerinin memleket ölçüsündeki Spor hareketleri ve müsabakaları için iyi neticeler doğura bileceğine şimdiden inana biliriz. Bu cümleden olarak bir gün evvel Spor bölgesi ve halkevi Spor komitesinin üyelelerinden müteşekkil bir kayak kafilemizin Erzurumda yapılacak türkiye kayak birincilikleri müsahakasına iştirak etmek üzere hareket ettiklerini haber vermekle haz duyarım.

Aziz arkadaşlarım : Mevzu'u ve sözlerimi Sosyal yardım komitemizin faaliyetlerine intikal ettiriyorum. Türk milleti eskidenberi zayıfları koruyan ve yoksullara yardım elini uzatan bir haslete maliktir. Dünya hadisatının cereyan tarzı, tevlit ettiği zaruri hal-

ler bilhassa bu komitemizin vazifelerindeki ehemniyet ve hasasiyet bir kat daha artırmış bulunuyor. Diğer hayir cemiyetlerinde iştiraklerle Halkevi sosyal yardım komitemiz 200 yüze yakın fakir aileye muhtelif iâşe maddeleri tahtmakla bir kısım vatandaş sıkıntından kurtarmış ve sevindirmiştir. Bu vaziyet bizide sevindirmiş ve günüllerimizi ferahlandırmıştır. Bu en güzel hayir işinde bizimle elbirliği yapan kurumlara ve bu ödevi en iyi şekilde idare ve tanzim eden komite arkadaşlarımıza huzurunuzda teşekkür etmeyi vatani bir borç bilirim. Komitemizin yine hayirli işlerinden biriside evimizde açmış olduğu muayenehanesidir. Mütehassıs doktorlarımız şimdiye kadar 378 fakir hastayı muayene ederek en insanî bir vazifeyi ifa etmiş bulunmaktadır. Bazı fakir talebeyede para yardımı yaparak komite bu cihettende faideli olmağa çalışmıştır.

Arkadaşlarım; Sosyal yardım komitesinin faaliyet ve şefkatlerinin arta bilmesi bir azda varlıklı yurddaşların muzaharatlarla kabil olduğuna şübhe edilemez Eğer bir vatandaş bir hayir yapmak bir fakir yuvası sevindirmek isteyorsa en iyi mevzu'un sosyal yardım komitemize hizmet etmek olduğunu hatırdan çıkarmaması gerektir. Halkevi idare heyetimiz bir kararla ve hasılatı fakir ailelere ait olmak üzere bir büfe teşkil etmiş bulunmaktadır. Bu şekilde bir hayir işine hizmet edilmekle uğraşırken bunun sırf bir kazanç temini için yapılmış bir iş olduğunda mutalea edilmemelidir. Biz böyle bir büfeyi teşkil ve salonumuzun halkevine gelecek vatandaşların istirahat ve huzurla bir mutalea yapabilmesi sıcak bir çhy ve kahve içe bilmesi olduğunu kayıt etmek isterim.

Değerli arkadaşlarım :

Şimdide Halkevi faaliyetinin 6 incisi olarak Dershane ve kurslar komitesinin bir bir yıllık çalışma programının neticelerini izah edeyim. Memlekette herhanki bir şekilde okula gidememiş veya her hangi bir sebeble yani yazıları tedris etmeğe vakit veya fırsat bulamamış bazı vatandaşlarımızın mevcudiyetini kabul etmek lâzımdır. Esasen halk dershanelerinin gayesi bu yolda geri kalmış vatandaşlara okuyup yazmayı öğretmektir. Şayanı şükrandırki birisi halkevinde diğeri ceza evinde olmak üzere faaliyette bulunan dershane ve kurslarımıza 85 yurddaşın devam ederek okuyup yazma öğrendiklerini memnuniyetle görüyoruz. Ecnebi lisan kurslarımızda oldukça rağbet görmekte ve heveskârları için faideli olmaktadır. İki devre olmak üzere evimizde açılmış bulunan İngilizce ve Fransızca kurslarına 275 erkek ve 18 bayan vatanşın devam etmiş olduğunu söylemekle dershane ve kurslarımıza karşı gösterilen ümitli alakayı ve ehemmiyet derecesini zannedsem anlatmış bulunuyorum.

Aziz arkadaşlarım :

Kitapsaray komitemizin bir yıllık faaliyetine geçiyorum. Şunu daha evvelce ve memnuniyetle arzederimki halkevi kütüphanemiz emsalları arasında bir mevki alacak kadar gerek teşkilatı ve gerekse kitaplarının miktar ve vasıfları itibarile zengin ve alakalıdır. Bir yıl içinde 5173 talebe 382 öğretmen ve muhtelif mesleklerden (4000) ne yakın yurddaş branşları mütenevvi maksadlarla kitapları ve 7000 den fazla vatandaş gazte ve mecmuaları mutalea etmişlerdir. Bu rakamlar memleketteki okuma zevkinin

kiymet ve ifadesinin göstermesi bakımından memnuniyet vericidir. Kitap-saeray komitemiz Dil ve edebiyat komitesi ilede iş birliği yaparak neşredilmekte olan kitap ve mecmuaların tertip ve tanzimindeki çalışmaları ilede iyi bir rol oynamaktadır. Pek yakında halkevi adına intişar edecek olan Erciyes mecmuası ve Kayseri takvimi adlı kitap bu cumledendir.

Yurddaşlarım:

Halkevimiz faaliyet sahalarında ve işlerinden biride muhitindeki köylere gezerek, tanıyarak onların bilmediklerini öğretmek, iktisadi durumlarını tetkik ve ıslâh etmek, çocuklarına ve hastalarına bakmak veya baktırmak faideli konferanslarla onları tenvir ve irşat etmektir. Nüfusumuzu mühim bir ekseriyetini teşkil eden köylü yurddaşlarımız için faideli olmak en önde gelen vazifelerimizdendir. Komitemiz faaliyetlerinde bu esası daima göz önünde bulundurmuş ve bu maksadla diğer komitelerimizden bazılarının iştirakleriyle zaman zaman civar köylere geziler tertip ederek köylünün dertlerini dinlemiş faideli öğütlerle tenvir ve irşat yolunda gayret sarfetmiş bazı yerlerde de temsil ve konserler vermek suretile üzerine almış olduğu bu önemli memleket işinde iyi bir randımanla çalışmıştır.

Sayın Dinliyecilerim:

Son olarak tarih ve müze komite-

mizin faaliyetini hulasa etmekliğime müsaade isteyeceğim. Tarihi ünlü ve parlak sahifelerle dolu olan Türk milletinin tarihi eserlerinede aynı derecede kiymet ve ehemmiyet vermek en tabii şeydir. Eski bir Türk diyarı olan Kayseri; Bu tarihi şehir, müze tarih komitemiz için en iyi bir mevzudur. Bunun için dirki komitemiz mıntakasındaki tarihi eser ve abideleri tetkik ve mutalea ederek aynı zamanda korunmasına çalışarak her gün bir kısmı kayıp olup gitmek üzere olan milli ve tarihi eserleri arayıp bularak mahalli müzemizi zenginleştirmeğe çalışılmaktadır.

Sayın Büyüklerim ve aziz arkadaşlarım:

Yukardaki maruzatımla halkevimizin bir yıllık çalışmasından doğan neticeleri icmal ve hulasa etmeğe çalıştım. Kayit etmek isterimki neticelerin parlak gösterilmek tarafından ziyade mütevazı bir cebhesi vardır. Bütün düşüncemiz ve emellerimiz müşterek mesailerimizle bu memleket içindeki hizmetleri yüzde yüz randımana yükselmektedir. Halkevimizin yıl dönümünü yeniden iltihaklarla meserret ve sevinç duyduğumuz 5 Halkevi ve 15 halkodasının açılma törenini yüksek huzurlarınızla kutlarken bu feyizli ocakların ilham ve irşat kaynağı olan aziz Reiscumhurumuz İnönü'nün adını minnet ve şükranla anarım, hepinizi hürmetle selamlarım.

Zirha Kalesi

Muvaffak Uyanık

Kalenin mevki ve tetkik için gidenler:

(Zirha kalesi) adıyla anılan bu kale, hakiatte bir burç ile büyükce bir mağaradan ibarettir. Kale, Kayseri sınırı içinde en büyük Kızılırmak köprüsü olan (Çökgöz) köprüsünün kuzey-doğusuna düşer. Kalenin, bilinen büyük yollardan sapa bir mevkide bulunması ve çok sarp bir kaya üzerinde kurulmuş olmasından şimdiye kadar tetkik edilmemiş, bilinen eserlerde de esaslı bir kayde tesadüf edilememiştir. [*]

Kaleyi tetkik etmek için 5 yıl önce o zaman Maarif Müdürü bulunan Hüsnü İrkilata, Müze Müdürü merhum Nuh Mehmet ve Şimdi Bursa Müzesi Müdürü Ali Rıza, kale dibine kadar gelmişler, civarda tetkikler yapmışlar fakat kale mağarasına girmeğe muvaffak olmamışlardır. Çok tehlikeli olan bu çıkışa cesaret edememiş olmaları ayıplanamaz. Köylüler, Bünyan Elektrik fabrikasında çalışan bir ecnebi ustabaşında kaleyi görmeğe geldiğini anlatıyorlar, Kale ile ilgilenen başka kimse hatırlanamıyor.

Kale ve mağara hakkında duyduklarımız:

Tam bir yıl evvel, Muncusun nahiyesindeki eğitimli okulların bina yerlerini tesbit etmek üzere nahiye Müdürü ile birlikte Köylere dolaşıyorduk. Nahiye'nin bir yüzü Kızılırmak'a dayanır. Kızılırmak yakınında (opruk) köyünde bulunurken, bu civarda (Zirha kalesi) adında bir kale ve mağaranın bulunduğunu ve mağara-

nın, içinde günlerce gezilebilecek kadar büyük olduğunu ve (Amarat) köyünden bazı köylülerin mağaraya girerek uzun müddet içinde kalmış olduklarını öğrenmiştim. Daha sonraları kale hakkında şüphe ile karşıladığımız başka malûmat da aldık: "Mağara içinde demirhaneler, maden ocakları, zehire ve su küpleri, bazı köşeler eşilince altın paralar bulunuyormuş, mağara gezilirken yolu kaybetmemeğe çok dikkatli olmak lâzımmış, İlah.."

Verilen bu malûmatı şüphe ile karşılamakla beraber tetkik gezisi için esaslı surette hazırlandık.

Halkevi Tarih-Müze komitesinin ve yardımı ile dört kişilik bir kafile halinde 30 T. sanî 1942 Cuma akşamı Kayseri'den trene binecektik. Büyük bir gecikme olduğu için ancak gece yarısından sonra hareket edebildik. "Maarif Müdürü Muvaffak Uyanık, Müze Müdürü Halit Doral, Hititoloğ Halil Üstün ve öğretmen İbrahim Coşkun., dan ibaretti. Gece 3 de (Tuzhisar) istasyonuna varıldı ve sabaha kadar orada beklendi. Sabahın alaca karanlığında istasyondan 2 kilometre uzakta olan köyün yolunda idik.

Köyden dört hayvan kiralandı. Ancak saat sekizde yola çıkılabildi.

Kale ve mağara hakkında tahminlerimiz:

Eti yollarının en mühimleri Kayseri sınırı içinden geçmekteydi. Bu yollar, bulunmuş yazılı ve resimli taşlar, sıra sıra höyükler ve şehir bakiyeleri ile tesbit edilmiştir. [**] Bu

[*] Kayseri Lisesi fransızca öğretmeni Kemal Karamete'nin (Erciyes Kayserisi) adlı kitabının 153-154 sahifelerinde kale hakkında köylülerden işitilmiş malûmat vardır.

[**] 1 - Yeni Hitit devletinin hükûmet merkezi olan (Hattusas) Buğazköy ile Malatya'yı birleş-

yolların üzerinde ve civarında görülen kale harabeleri yolların emniyeti için tesis edilmiş müstahkem mevki-ler olarak kabul edilebilir. Zırha ka-lesi de bu emniyet kalelerinden biri-mi idi?

Tuzhisar'dan Kızılıрма'a :

Köyün adı dikkatimizi çekti, fakat bu civarda bir kale bakiyesi görülmemiştir. Sultanhan Eti kitabesinin köyün pek yakınında bulunmuş ol-ması, Alevkışla kitabesinin de yakın bir mevkiye bulunmuş olması bu bölgenin önemini artırmaktadır. Köy, Palas gölü yakınındadır. Gölün batı kenarından dolanarak Karahıdırh ve Ömerhacılı köyleri yakınından geçi-yoruz. Palas gölü oldukça büyük bir göldür. Etrafı altı saatte ancak do-lanılabilir. İlk ve sonbaharda gö-lün suları çoğalıyor, yazın ise tema-men kuruyatacak göl yatağında tuz birikiyormuş. Tuzun terkibine sağlığa zararlı maddeler bulunduğu cihetle beş yıldanberi tuzla tatil edilmiş, gölden tuz alınmaması için gölün çevresinde bekci kulübeleri ve Ömer hacılı köyünde bir memur evi inşa edilmiştir.

Kermelik köprüsü-Çukur yolu :

Ömerhacılı köyünden gölün man-

tiren büyük Eti yolu. Bu yol kızılırmak üzerinden, Çoğköz köprüsünden geçerek Erkilet ve Kayseri'ye varır, Kayseri'den Zincidere-Sereseek den Ekrek'e uzanır ve Antiteros'ları aşarak Malatyaya'ya giderdi. (Çoğköz köprüsü civarında bulunan büyük yamula kartalı heykeli ve o civarda Ahmet Hisari Erkilet köyü üzerindeki höyük ve sereseek üstünde Alayinli köyünde kale harabesi bu yol üzerinde bi-linen eserlerdir. Yolun yan emniyeti için, Kayseri'yi doğu ve batıda çevreleyen Ali dağı ve yılanlı dağ üzerinde iki müstahkem mevki tesis edilmiş olması çok muhtemeldir. Bu dağların üzerinde kale bakiyeleri halâ mevcuttur. Her iki dağda da taş kırıntıları ile yapılmış yığma birer höyük vardır.)

2 - Kayseri'den ikinci bir Eti yolu ayrılır, Hisarçık-Develi-Fıratın üzerinden Suriye kapılarına inerdi .

(Hisarçık'tan geçerek Tekir yaylasından Develi'ye giden ve yazın çok kullanılan şose üzerinde Eti çağına ait eserler bulunmuştur. Hisarçık köyündeki yazılı kaya. Hisarçık üzerinde, hemen yolun kenarında bir kale bakiyesi ve kat kat oyulmuş mağara. Tekir yaylasında bulunarak Kayseri Müze-sesine getirilmiş yazılı taşlar ve nihayet Fraktın kabartmaları bu yolun belli başlı işaretleri ve bulun-talarıdır. Bu yol üzerinde, Erciyesin büyük tepelerinden biri olan lifos (2500m) zirvesini tamamen çe-viren bir sur bakiyesi ve bu duvar içinde kırk kadar bina harabesi vardır.)

3. Üçüncü bir yol, kayseri-Incesu-Develihisar-Niğde güneyinde eski Tuvanova (Daha sonra Tyano) şehrinde kölek duğazına varırdı.

(Develihisar'daki kaleler ve Tuvanoya'daki Öküzlü hisar da bu yolun emniyeti için tesis edilmiş kaleler olabilir.)

zarası çok gösterişlidir. Tuzhisardan 2.5 saat mesafede olan bu köy, iki katlı ve beyaz sıvalı temiz evleri ile bu muhitinin en şirin köylerinden biridir.

Ömerhacılı köyünden büyük bü-yük bir sırtı aştık. Yol kızılırmak'a doğru inmeğe başladı. Yolun bu kıs-mından ancak yaya ve atlılar geçe-bilir. Kızılırmak burada oldukça ge-niş bir yatak açabilmiştir. Irmak'ın sol kıyısını takibederek ilerliyoruz. Sol yanımızda renk renk tepeler, keskin su yarıntıları, alışılmamış bir manzar veriyor. Bir köylü anlatıyor : " Bu tepelerden akan sular Irmak'a karışınca, ırmaktaki balıklar sersem-leyerek kıyılara düşerler. ,"

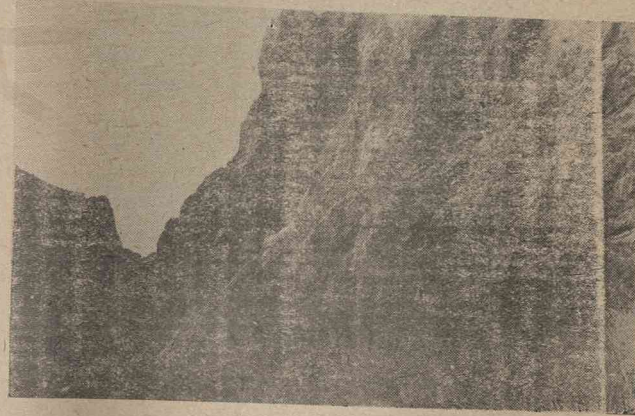
Kermelik köprüsü Kayseri sınırı içinde Kızılırmak üzerinde kurulmuş beş köprüden biridir. Köprü'nün Ker-melikli bir köy ağası tarafından 1315 de yaptırılmış olduğu köprü başında-ki kitapesinden anlaşılıyor. Köprü'nün ayakları taş, üstü tahtadır. En üstüne toprak dökülmüştür. Köprü'nün diğer başında da bir çeşme ve bir de çar-dak yapılmıştır.

Kermelik köprüsünden itibaren Kızılırmak dar bir buğaza giriyor.

Su yatağında alçaldığı cihetle Irmak köpürerek akıyor. Kermelik-Çukur yolu iki buçuk saatliktir. Yol, yük-sek bir tapeye tırmanır. Bu tepede eskiden Orta anadoluyu kapayan iç-denizin bakiyeleri çok iyi tetkik edi-lebilir. Rüsubî tabakalar arasında, yol üstünde her renkte billurî taş parçaları bilhassa göze çarpmaktadır. Deniz kenarlarında, komlar arasında bulunan bu cins taşların buralarda tesadüf edilmesi hayret uyandırıyor.

Çukur'dan Zırha kalesine :

Çukur köyü, hakikaten çukur bir yerdedir. Fakat etrafı açık-

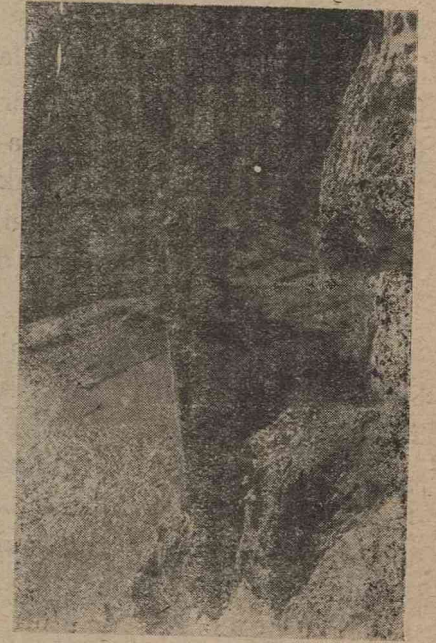

(Resim 1)

lıktır. 2000 den ziyade nüfusu olan (bu köy Felâhiye nahiyesinin en varlıklı ve en büyük köyü olarak bilinir, Hayriye ve yeni-köy adlı iki köy de Çukur'a o-nar dakika mesafededirler. Köy civarında büyükce bir havuzu andıran mini mini bir göl de köyün güzelliğini artırıyor.

Köye 14.30'da vardık. Alela-cele yemek yiyip atlarımızı de-ğiştirinceye kadar saat 16 oldu. Buradan Zırha kalesine iki saat-lik yolumuz vardı. Atlarımızı sürerek bu m. safeyi bir saatte aldık. Çukur-Zırha yolu, Çukur

suyunun açtığı çok dar bir bu-ğazdan geçer. Bu buğazın iki yanı sarp yarılarla çevrilmiştir. Çukur suyunun çok dar olan kıyılarında çalışkan Hayriye ve Çukur köyleri bağ yetiştirmişler, türlü ağaçlar dikmişlerdir. Son-

(Resim 2)

baharda herbiri bir renk alan ağaçları ve sarp kayalıkları ile bu dar vadi çok tetkike değerdi. Ne yazık ki bu boğazdan dört-nala geçerek kızılırmak'a vardır. Irmak burada hemen hemen gü-ney istikametinde akıyor. Zırha kalesi Irmakın bir dirsek teşil ettiği bir noktadır (Resim 1)

Yüksek bir tepenin bir yanı 150m. lik uçurum halinde Irma-ğa bakmakta ve dirsek yerinde bir burun teşkil etmektedir. İşte Zırha kalesi bu kaya üzerinde kurulmuştur. Kalenin bir burcu halâ mevcuttur. (Resim 2-3) Bu

burcun bir gözetleme ve mağaraya girmek isteyenlere mani olmak için yapılmış bir müdafaa yeri olduğu aşikârdır.

Mağaraya nasıl girildi :

Zırha kalesine ve mağarasına çıkanlar Irmağın karşı kıyısında bir tepenin üzerine kurulmuş (Amarat) köyü halkından kılavuz almalıdırlar. Bu köylüler, ırmağı yarı bellerine kadar suya dalarak geçiyorlar umulmiyacak bir soğukkanlılık ve suhuletle en dik kayalara tırmanarak mağara menfezine kadar erişiyorlar.

Amarat köyünden bizim için seçilmiş olan kılavuzların uzun müddet bekledikten sonra gitmiş olduklarını öğrenince mağara eteğinde gecelemekten başka çare kalmamıştı. O civardaki bir koyun ağılında yatacaktık. Kale burcuna doğru bir teşebbüs yapmağı düşündük. Burç yanına kadar tırmandık. Bu noktadan itibaren 25 m. lik bir yükseklik son derece tehlikelidir. Biriki teşebbüsten sonra vazgeçmek üzere idik ki bizimle birlikte gelen köy delikanlılarından biri cesaretlendi çıplak ayakla kolayca en tehlikeli yerleri geçerek mağara ağzına vardı ve orada bir kayaya götürdüğü ipi bağlayarak aşağıya bıraktı. Bu ipi tutunarak biz de yukarı çıktık, eşyalarımızı da yukarı çıktık. Son arkadaşı yukarı aldığımız zaman karanlık

iyice çökmüştü. Lâmbaları yakarak eşyalarımıza düzen verdik.

(Resim 3)

Mağaranın içinde :

Mağaraya küçük bir ağızdan girilmektedir. Bu ağızın üstünde 6-7 m. yükseklikte büyük bir menfez vardır. Küçük kapı ile büyük menfez arasındaki boşluğun duvarlarına karşılıklı küçük odalara ayrılmıştır. Bu odaların eskiden ağaçlarla birbirine tutturulmuş ve bu suretle iki kat üzerine oturma yerleri meydana getirilmiş olduğu muhtemeldir. (Resim 4 , 5)

Mağara tamamen doğ - batı

istikametinde uzanıyor. Kapı ağzı ve odalardan sonra 6 m. kutrunda kubbeli küçük bir salona

(Resim 4)

giriliyor. Bu salonun sol yanında küçük bir hücre içinde yere gömülü 5 küp bulunuyor. Doğu istikametinde alçak bir geçitten yine kubbeli ikinci bir salona giriliyor. Bu salonun kutru 19 adımdır. Yüksekliği 10 m. kadardır. Bu salona kadar yol hep yokuştur. Eşyalarımızı büyük salona taşıdık, burada bir müddet dinlenmeğe karar verdik. Geçen gecenin uykuzuzluğu, sekiz saatlik at yolculuğu ve nihayet bu tırmanma bizi iyice yormuştu. Yemek yedikten büyük salonun sağını solunu yokladık. Bu salonun da duvarlarına büyük oyuklar açılmıştır.

Salonun zemininde 18 kadar küp gömülmüş bulunuyodu. Bu küplerin su ve zahire küpleri

(Resim 5)

olduğu anlaşıyor. Köylüler, küplerin altlarından delik olduğunu ve birbirlerine bu deliklerin irtibatı bulunduğunu iddea ediyorlar. Bu suretle mütevasıl kablar meydana geliyor, birine doldurulan su diğerine geçiyormuş. Küplerin içi yarıya kadar taş ve toprakla dolu olduğu için bunu tesbit etmeğe vakit bulamadık.

Salonun sağ kovuklarından biri içinde bir maden damarını andıran kaya parçaları gördük. Bu kısımdan nümune aldık.

Mağaranın derinliklerine doğru :

Büyük salonun bir köşesinde 2-3 m. derinliğinde bir çöküntü vardı. İşte yol bu çöküntünün di-

binde batı istikametine inmektedir. Yolun ağzı yıkılarak çok daralmıştır, bir insan eğilerek güç geçebilir. Büyük salondan saat tam 20 de ayrıldık. Yanımızda üç fener, iki elektrik feneri ve bir deste mum vardı. (Mağara gezilerinde bol ışık levazımı şarttır) Mağara yolu kâh darlıp, kâh biraz genişleyerek batı istikametine iniyor. Pusula ile istikameti takip ediyor ve divarlara tebeşirle işaretler çiziyoruz. Bir noktada yol tıkanır gibi oldu. Bir delikten sürünür gibi geçtik. Buradan büyük bir boşluğa giriliyor. Bu boşlukta havanın değiştiği hissediliyor. Her yanımızda uzanan kayalar derin yarıklar teşkil ederek yükseliyor. Bu boşluğun tavan yüksekliğini tahmin etmek mümkün değil. Bazı yerlerde çatlaklıklar çok yükseliyor. Bu çatlaklıklar arasından mağaraya dışardan bir hava cereyanı olduğu muhakkaktır. Bu salonun kuzey istikametinde yukarı giden bir yol da var. Bazı köşelerde derin çukurlar göze çarpıyor ve çok ihtiyatlı yürümek icabediyor.

Taş bir köprüden geçtik ve tekrar batı yoluna girdik. Kısa bir yürüyüşten sonra 15 m derinliğinde bir uçurumun kenarında duraklamağa mecbur olduk. Kendimize yük etmemek için yedek iplerden birini yukarda büyük salonda bırakmıştık. Birimizin geri

dönmesi lâzımgeldi. Aynı yollar-dan geçerek büyük salonu buldum ve ipi uçurum kenarındaki bir taşa bağlayabilmek için uzun müddet uğraştık.

Bu çöküntünün altında yol batı istikametine uzanıyor ve inişler başlıyor. Bazı yerlerde ardıc basamak bakiyelerine rastlıyoruz. Eskiden mağara yollarının muntazam merdivenlerle tanzim edilmiş ve emdiyet altına alınmış olduğu anlaşıyor, Bazı kovuklarda yanmış odun parrçaları ve kemikler bulunuyordu. Bir noktada yol gene bir çöküntü önünde kesildi. Belki eskiden burada da basamaklar ve ayak yerleri varmış. Daha ileri gidemezdik bu çöküntü üç metreden fazla değildi, fakat altında yol dik bir meyile uzanıp gidiyordu. Buradan hızla atlayan bir kimse kimbilir kayarak nerelere gidebilirdi. Ümidimizi keserek geri döndük. İpi bağladığımız uçuruma kadar gelmiştik Bu ipi çözer isek tekrar yukarı çıkıp bağlamak mümkün olmayacaktı. Yanımızda bulunan büyük bir yumak sicimle kalınca bir ip meydana getirmeği düşündük. Bu ip hakikaten işe yaramıştır. Tekrar geri dönerek alelacele yaptığımız iple son çöküntüyü indik ve ilerledik. Kısa bir mesafeden sonra yol bir suya vardı. Bu noktadan sonra mağara yolu dıgvam etmiyor. Su, kayala-

rın dibinden çıkarak diğer bir kayanın altından kayboluyor. Çok temiz olan bu sudan mağara sakinlerinin istifade ettikleri anlaşıyor. Bizden evel buraya gelen köylüler divarlara bazı isimler yazmışlar ve işaretler çizmişler. Divarlarda başka ne bir resme ve ne de bir yazıya tesadüf edilmemiştir.

Mağara divarlarında küçük yarasalar ayaklarından asılı olarak duruyorlardı. Bunlar bazan şayanı hayret bir maharetle bir yerden diğer bir yere nçuyurlar. Mağaranın her kısmından taşların cinsi değişiyor. Son kısımlarda bir maden oacı hissine veren kayalıklara tesadüf edilmemiştir.

Dönüş.

Dönüşte, yer yer yıkık taşların üzerinde diktiğimiz mumlar yolumuzu aydınlatıyor ve bize rehberlik ediyordu. Bütün dikkatimize rağmen kısa bir müddet yolumuzu şaşırdık. Yalnız bir yola girmişiz. Pusula, yolu tekrar bulmamıza yardım etti. Büyük salona döndüğümüzde saat 2.5 olmuştu. Bu noktadan itibaren gidiş ve gelişimiz 4.5 saat devam ettiği anlaşıyor. Hakikatte bu yol tanıdıktan sonra çok az bir zamanda gidip gelinebilir. Büyük salonda battaniyelerimize sarılarak uynmağa çalıştık. Uyandığımız zaman saat 8 olmuştu. Mağara ağzının tam karşısında doğan güneş büyük salonu da

kısmen aydınlatıyordu. Bu aydınlıktan istifade ederek herşeyi tekrar gözden geçirdik ve araştırmalar yaptık.

Kale ve mağara hakkında başka tahminler ve bilgiler:

Bu mağara, birçok büyük mağaralar gibi, suların tesiri ile açılmışa benziyor. Sonradan, mağarayı kullanan insanlar başı köşeleri aşarak ve bazı yolları genişleterek, yollarda basamaklar meydana getirerek değişiklikler yapmışlardır. Yakın zamanlarda mağaraya giren köylülerin, burada bir şeyler buluruz ümidi ile araştırmalar yapmış oldukları, bazı ardıc direkleri, merdivenlerin basamaklarını da alıp götürdükleri anlaşıyor.

Bu araştırmalarda ortaları çukur paralar bulunduğu rivayet ediliyor.

Eskiden mağaraya dağın tepelerinden kolaylıkla girilmiş, sonradan bir taş düşerek yolu tıkamış. Mağaranın, anlatıldığı kadar büyük olmadığı anlaşıyor. Buraya bir çok defalar girerek dolaşmış olan, sözlerine itimat edilir. Amarat köylüleri, mağara yolunun bir suda nihayet bulunduğunu söylüyorlar. (Mağarayı en iyi tanıyan Amarat köyünden Fazlı Hocadır) (Resim 6) Bütün Kızılırmak boyunda daha başka inler ve mağaralar vardır. (Dört pencere mağarası, Karacain, Ka-

laba mağara, daha güneyde oyma mağara, kuzeyde Sitmapınar İn)

Bu mağara ve inlerin muhtelif devirlerde kullanılmış olduğu muhakkaktır. Bu topraklar üstünde kırallık kurmuş olan Kapadokyalıların mağara meskenleri olduğu ve çobanlıkla yaşamış oldukları bilinmektedir. Kolayca işlenen volkanik kayalar, bu meskenlerin meydana gelmesini kolaylaştırmış Orta anadolunun istilâ yolları üzerinde olması da bunu mecburi kılmıştır

Şu da bilinmektedir ki devirlerde Kızılırmak (Eski adıyla Halis ırmağı) Kapadokya ile diğer kırallıklar arasında bir tabii sınır olarak kabulediliyordu. Halis ırmağı iklim ve tabiat itibarıyla ayrı iki bölgeyi ayırırdı. İrmağın öte yanında Marmara ve Karadeniz'e kadar uzanan gür ormanlar başlardı. İrmağın doğu ve batısında yaşayan insanların yaşayışları da çok farklı idi batıda yaşayanlar ırmağın güneşli sahillerinde, tepeler ve kayalar üzerinde muntazam evler kurmuşlardır. Kale civarındaki bağlar ve yamaçlarda eski evlerin temelleri, divar bakiyeleri halâ mevcuttur. Bu divarlar arasında muntazam mermer taşlar vardır. Topraklar arasından renk renk muzayik parçaları toplamak mümkündür. Bir bağ divarının üstünde gördüğümüz zarif bir mermer sütun başlığı da burada oturmuş

olan insanların ileri bir yaşama

(Resim 6)

seviyesinde olduklarını göstermektedir. (Resim 7)

Mağaranın, her devirde muhtelif maksatlarla kullanılmış olduğu tahmin edilebilir. Fakat içinde bulunan küpler, küçük kale burcunun kapısı, mağara civarında bulunan divarlar, mozazik parçaları, sütun başlığı nın Bizans devrine ait olduğu mütehassız arkadaşımız Halil Üstün tarafından tesbit edilmiştir.

Zırha kalesi civarında (Kesik köprü) adıyla, yalnız bir ayağı kalmış bir köprü bakiyesi vardır Burada yaşayanların karşıya geçmek için bu köprüyü kurdukları anlaşılıyor. Köprünün her iki uc-

undan yol geçmek için arazi müsait değildir.

a) Kale burcundan itibaren mağara menfezine kadar kayalar

(Resim 7)

Amarat Köylüleri ile birlikte. Ortada beyaz sakallı Fazlı Hocadır

Mağaranın daha uzun müddet kalınarak bazı yerler kazılırsa ve mağara bölgesi, Çokgöz köprüsüne doğru gezilerek tetkik edilirse daha esaslı neticeler elde edilecektir. Karşı sahildeki Amarat köyü üzerindeki harebeler de tetkik edilmelidir.

Kale ve mağaranın burada oturanlar tarafından son devirlerine (istila ve vurgun zamanlarında) bir sığınak olarak knllanılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Kalenin adı olan (zırha) kelimesi de tarihçilerimiz ve dilcilerimiz için bir tetkik mevzuudur. (Resim 8)

Kale ve mağara için neler yapılmalıdır?

Zırha kale ve mağarasının kolayca gezilerek tetkik edilebilmesi için:

üzerine demir basamaklar çakılarak bir merdiven vücade getirilmektedir.

b) Mağara geçitleri ve yolları temizlenmeli, işaretlenmeli, tehli-

(Resim 8)

Kiprit'in 24 paltalık küçük asya haritasının Kayseri kımında (Sirika) diye bir tarihi yer adına tesadüt edilmiştir. Zırha kelimesi bu ada çok benzemektedir

keli yerler belirtilmelidir.

c) Mağara içinde iki çökün-

tünün başına ip bağlamak için iki demir halka tesbit edilmelidir.

d) Zırha kalesi ve civarını tanıtmak için küçük bir broşür neşredilmektedir.

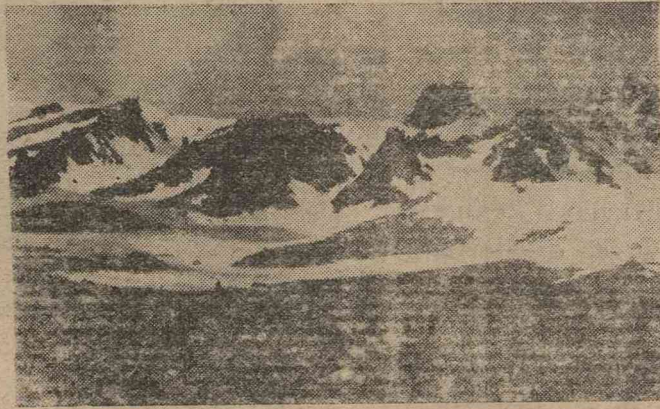
e) Amarat köylüleri bu mağaranın tabii kılavuzları olacaklardır. Bir köylüyü de az bir ücretle bekci ve kılavuz olarak vazifelendirmek bu yerin korunmasını temin edecektir.

Bu isteklerden ilk üçünün Kayseri Halkevi tarafından yapılmasını mümkün olacağını ümit ediyorum.

Yurdumuzun bir çok köşelerinde büyük mağaralar, maden ocakları, yer altı meskenleri vardır. (Elazığ'da Buzluk denilen

buz mağarası, Ürgüp civarında Göreme harabeleri ve yeraltı meskenleri, Çiftehan civarında Bolkardığı üzerinde Doyislâm ve Meşeli mağaraları. Bu sonuncu mağaralardan Etibank simli kurşun, demir ve altın çıkarmak için tesisat vucuda getirmektedir. Büyük Kayatuzu mağaralarımız da sayılı mağaralardır. Başka memleketlerde böyle mağaraların içi elektirikle tenvir edilir, kılavuzlar neşredilerek tanıtılır ve bu suretle bir çok ziyaretçi celbedilir.

İstanbul'da Yarımburgaz, Bursa'da İnkaya ve Zonguldakda Kıyı mağaraları da dikkate değer mağaralarımızdandır.

(Erciye'den bir görünüş)

Bugün çıkmakta olan Halkevi Dergileri

Derginin adı	Çıkaran Halkevi
Başpınar	Gaziantep
Çorumlu	Çorum
Doğuş	Kars
Erciyes	Kayseri
Fikirler	İzmir
Gediz	Manisa
Görüşler	Adana
Halkevi	Eskişehir
İnanç	Denizli
İnan	Trapzon
Karacadağ	Diyarbakır
Karaelmas	Zonguldak
Kaynak	Balıkesir
Konya	Konya
Ondokuz Mayıs	Samsun
Taşpınar	Afyon
Türk akdeniz	Antalya
Ün	İsparta
Uludağ	Bursa
Yeni Türk	Eminönü
Halk bilgisi haberleri	Eminönü

Mesul Md.
Ekrem Erkmen

Sümer Basımevi

10 Kuruş